

5. Колпаков В.К. Адміністративне право. Підручник. - К.: Юрінком Інтер, 1999 р. - 736 с.

6. Концепція розвитку органів внутрішніх справ України в XXI столітті: Науковий проект / За ред. професора Я.Ю. Кондратьєва - К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. - 32 с.

7. Положення Про кримінальну міліцію для неповнолітніх від 8 липня 1995 р. № 202. // Урядовий кур'єр. - 1995. - 27 липня.

8. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія. Автореф.. канд. юрид. наук. - К., 1997. - 23 с.

9. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх / Науково-методичний посібник. - Київ, 1996. - 352 с.

10. Жигарев Е.С. Административная деликтность не-

совершеннолетних: понятия, виды и ее профилактика.: Монография. - М.: МВШМ МВД РФ., 1992. - 137 с.

11. Макаренко А.С. Сочинение. - М.: Прогресс, 1956. - Т. 5. - 399 с.

12. Основы управления. - М., 1986. - С. 161.

13. Андреев Н.А. Методы убеждения и принуждения в деятельности органов внутренних дел по профилактике правонарушений несовершеннолетних. Дисертация ... канд. юрид. наук. - М.; Акад. МВС СРСР, 1982. - С. 49-50.

Пухтін М.П.

кандидат юридичних наук, здобувач кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ

Надійшла до редакції: 07.10.2013

УДК 351.74

ПІДГОТОВКА ТА ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРАВООХОРОННИХ І ВІЙСЬКОВИХ МЕТОДІВ

Пригодська Ю. В.

Нормативно-правове регулювання службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку: правовою основою службово-бойової діяльності СОПр є Конституція України [15], закони України “Про Службу безпеки України” [12], “Про міліцію” [10], “Про Державну прикордонну службу України” [13], “Про Військову службу правопорядку в Збройних Силах України” [11], “Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб” [14], укази та інші акти Президента України; постанови Верховної Ради України; постанови та інші акти Кабінету Міністрів України; міжнародні договори України; Загальна декларація прав людини; відповідні міжнародні правові акти та норми, визнані Україною; інші законодавчі акти України; відомчі й міжвідомчі нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, що регулюють відносини суб'єктів службово-бойової діяльності у сфері охорони правопорядку.

Можна сказати, що службово-бойові дії ведуться в нормативно-правовому (статутному), інформаційному, контррозвідальному, контрдиверсійному, екологічному, структурному, функціональному просторах. Підпорядкування цих дій одній меті – виконання службово-бойового завдання, узгодження їх у часі й зосередження у фізичному просторі дозволяє одержати істотну перевагу над противником (об'єктом службово-бойової діяльності) і досягти найбільшого їх результату. При цьому згідно з принципом верховенства права головним, визначальним простором дій для СОПр є нормативно-правовий простір. На відміну від звичайних воєнних (бойових) дій суб'єкт СБД, окрім норм міжнародного гуманітарного права, повинен дотримуватися вимог статей 36 і 39 Кримінального кодексу України [6] щодо необхідної оборони та крайньої необхідності.

Необхідною обороною називаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної й достатньої в певній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення

меж необхідної оборони. Не є перевищенням меж необхідної оборони застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення в житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає [6, 36].

Дії в стані крайньої необхідності виконуються для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо ця небезпека в цій обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

Перевищенням меж крайньої необхідності є умисне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода [6, 39]. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Разом з тим, в умовах правових режимів надзвичайного [16] чи воєнного [17] стану не можуть бути обмежені права та свободи людини й громадянина, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55-63 Конституції України [15, 64].

Отже, дії правоохоронців у нормативно-правовому просторі є досить обмеженими. Статутний простір, будучи підмножиною нормативно-правового простору, найбільш чітко і, як правило, однозначно визначає умови, за яких повинна здійснюватися та чи інша службово-бойова дія, практично не даючи її виконавцю свободи для маневру під час прийняття рішення.

Правовий простір залежно від умов надає суб'єкту СБД певну свободу вибору найбільш ефективного способу дій з множини можливих і не заборонених правом способів.

Зрозуміло, що визначений нами новий вид правоохоронної діяльності “службово-бойова діяльність СОПр” потребує відповідного нормативно-правового регулювання. Примусові дії, які є основним елементом службово-бойової діяльності, виконуються з використанням відповідних форм, способів, тактичних прийомів виключно в нормативно-правовому просторі. Саме тому

вдосконалювання організації службово-бойової діяльності, обґрунтування форм, способів і тактичних прийомів такого виду дій повинно бути юридично забезпечено. У зв'язку з цим, предметом теорії службово-бойової діяльності сил та органів охорони правопорядку в галузі юридичних наук є удосконалення нормативно-правової бази їх службово-бойової діяльності.

Одним з найбільш раціональних шляхів підвищення ефективності функціонування системи правоохоронних органів спеціального призначення є вдосконалювання організації взаємодії її складників на всіх рівнях - від стратегічного до тактичного.

Зростання значущості взаємодії різнорідних сил під час спільного виконання службово-бойових завдань викликає потребу в більш глибокому дослідженні її сутності й змісту. Однак аналіз праць із зазначеної тематики свідчить про те, що в них не всі питання взаємодії (особливо в її прикладній частині, тобто в області організації) розкрито й аргументовано достатньою мірою [20, 13-20].

Під час виконання службово-бойових завдань в умовах повсякденної діяльності, у разі ускладнення оперативної обстановки, за надзвичайних обставин і в надзвичайних ситуаціях природного й техногенного характеру, при забезпеченні правових режимів надзвичайного й воєнного стану та в особливий період виникають різні форми й способи взаємодії. Це потребує спеціальних наукових досліджень щодо їх систематизації та узагальнення для розроблення конкретних рекомендацій з організації й здійснення взаємодії залежно від зазначених умов між різними підрозділами служб у просторі й часі [14].

Іноземні держави, передусім ті, що реально зіткнулися з терористичними загрозами, дедалі більш широко залучають до боротьби з цим явищем національні збройні сили. Зокрема, розробляються нові форми й методи залучення до антитерористичних заходів збройних сил у різних державах. Це стосується США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Іспанії, Росії, Китаю, Австралії, Мексики та Грузії [16].

Для забезпечення службово-бойової діяльності СОПр в екстремальних умовах для вирішення надмірно складних службово-бойових завдань охорони правопорядку необхідно розробити й затвердити державну систему визначення характеру й рівнів внутрішніх загроз і умов оперативної обстановки, які вимагатимуть застосування Збройних Сил для вирішення завдань локалізації та припинення внутрішнього збройного конфлікту, внести зміни до чинного законодавства України стосовно порядку й формату використання Збройних Сил у складі міжвідомчого тимчасового угруповання СОПр, передбачити здійснення цільової фахової підготовки сил і засобів, що залучаються до службово-бойових дій з охорони правопорядку; адаптувати й вдосконалити систему управління СБД СОПр з урахуванням залучення сил і засобів збройних сил. При цьому необхідно створити таку систему взаємодії СОПр і збройних сил, щоб найбільш ефективно вирішувати питання міжвідомчої координації, між'юрисдикційної співпраці, обміну інформацією тощо.

З метою вдосконалення структурної взаємодії необхідно визначити склад сил і засобів інших органів виконавчої влади держави, які додатково можуть бути залучені для охорони правопорядку, а також умови оперативної обстановки, можливий склад сил і засобів Збройних Сил України, які можуть оперативного підпорядковуватися об'єднаному військовому командуванню СОПр для вирішення надмірно складних службово-бойових завдань.

З урахуванням наведених міркувань основними напрямками дослідження проблем нормативно-правового регулювання службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку можна вважати такі: 1) правопорядок, громадський порядок, громадська безпека, їх зміст і співвідношення; 2) система органів охорони правопорядку, сили охорони правопорядку: склад, структура, адміністрація; 3) нормативно-правове визначення статусу, повноважень, компетенції суб'єктів службово-бойової діяльності; 4) теоретико-правові засади службово-бойової діяльності сил та органів охорони правопорядку; 5) нормативно-правова база службово-бойової діяльності сил і органів охорони правопорядку; 6) імплементація норм міжнародного права нормативно-правової бази іноземних держав у законодавчу й нормативну базу, яка регламентує службово-бойову діяльність сил та органів охорони правопорядку України; 7) встановлення взаємної узгодженості відомчих нормативно-правових і директивних документів, що визначають порядок залучення органів, сил і засобів до спільного виконання службово-бойових завдань; 8) особливості обґрунтування, підготовки й правові механізми підписання міждержавних чи міжурядових угод у галузі службово-бойової діяльності з правоохоронними центральними органами виконавчої влади спеціального призначення та цими органами й організаціями; 9) нормативно-правова база, що регламентує порядок і способи взаємодії органів і підрозділів різних відомств під час спільного виконання службово-бойових завдань з охорони правопорядку; 10) нормативно-правова база, що регламентує порядок і способи взаємодії правоохоронних органів спеціального призначення України зі спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом; 11) правове забезпечення діяльності сил охорони правопорядку в ході виконання міжнародних миротворчих місій; 12) специфіка діяльності сил охорони правопорядку в умовах правових режимів надзвичайного й воєнного стану; 13) правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності сил охорони правопорядку; 14) правове регулювання матеріально-технічного забезпечення діяльності сил охорони правопорядку; 15) нормативно-правове визначення складу сил і засобів органів виконавчої влади держави, які додатково можуть бути залучені до охорони правопорядку; 16) підготовка проектів міжнародних договорів України, підготовка й подання в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом; 17) встановлення правової регламентації застосування силами охорони правопорядку державного примусу, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї; 18) нормативно-правове визначення підстав і принципів застосування Збройних Сил України у сфері внутрішньої безпеки й організації взаємодії сил охорони правопорядку й Збройних Сил України під час виконання складних службово-бойових завдань; 19) нормативно-правове визначення змісту, організації й тактики протидії посяганням окремих організацій, груп та осіб на державні інтереси України; 20) кадрове забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 21) юридична відповідальність за порушення правил у сфері забезпечення правопорядку; 22) правові основи розроблення та застосування зброї несмертельної (електромагнітної, електричної, плазмової, пучкової, акустичної, кінетичної, геофізичної; радіологічної; пси-

хотропної; біологічної; хімічної та ін.) дії, маніпуляційного та інформаційно-психологічного впливу.

Отже, нормативно-правове регулювання службово-бойової діяльності СОПр складає окремих розділ теорії службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку. У цьому розділі проводяться дослідження та обґрунтування правових, організаційно-управлінських основ службово-бойової діяльності як державної форми забезпечення внутрішньої безпеки України від протиправних посягань; нормативно-правове визначення сутності й змісту, організації й тактики протидії посяганням окремих організацій, груп та осіб на державні інтереси України; нормативно-правовий моніторинг форм і способів застосування підрозділів з патрулювання, охорони; особливого, спеціального призначення, по боротьбі з тероризмом та інших підрозділів правоохоронних органів і їх передбачених законом озброєних формувань.

Підготовка та застосування сил охорони правопорядку з використанням правоохоронних і військових методів. Основними службово-бойовими завданнями СОПр з використанням військових методів є: забезпечення громадської безпеки в разі загрози масових заворушень; охорона й оборона особливо важливих об'єктів; супроводження, охорона й оборона спеціальних вантажів; підтримання режиму надзвичайного стану; підтримання режиму воєнного стану; боротьба з криміналістичними групами; боротьба з терористичними групами, боротьба з незаконними збройними формуваннями; боротьба з диверсійно-розвідувальними групами сил спеціальних операцій противника; захист територіальної цілісності, державного суверенітету, економічних основ, державного устрою України.

Ці завдання породжують низку наукових проблем у галузі оперативного застосування й тактики в службово-бойовій діяльності СОПр.

Мистецтво збройної боротьби за досить короткий час зазнало великих змін. Збройні Сили України здебільшого готуються до конфліктів малої інтенсивності, а не до великомасштабної війни, як було раніше. Розробляються нові розділи тактики, зокрема тактика малих підрозділів. Оперативне мистецтво включає до свого арсеналу операції Об'єднаних сил швидкого реагування - сил, що практично мають подвійне призначення: для відбиття агресії ззовні та для реагування на ускладнення обстановки як у прикордонних районах, так і всередині країни.

Отже, існує тенденція наближення теорії воєнного мистецтва до практики реагування на внутрішні загрози [18, 146-167].

Основною військовою силою, що призначена й обмежено здатна вести локальні бойові дії з незаконними збройними формуваннями в обмеженому районі країни, є внутрішні війська МВС України.

Світовий досвід ведення локальних війн і перебігу збройних конфліктів переконує в тому, що може стати час, коли необхідним буде широкомасштабне застосування частин і з'єднань ВВ для забезпечення внутрішньої безпеки держави. Для цього поряд з тактикою ВВ як мистецтвом службово-бойових дій потрібно мати теорію й практику оперативного застосування внутрішніх військ як мистецтво підготовки й ведення спеціальних широкомасштабних операцій із забезпечення державної безпеки України. Звідси основними напрямками дослідження проблем підготовки та застосування сил охорони правопорядку з використанням правоохоронних і військових методів мають

бути: 1) закономірності службово-бойової діяльності, їх взаємозв'язки із загальними законами збройної боротьби; 2) організаційні й тактичні засади службово-бойового застосування сил (підрозділів) охорони правопорядку у сфері забезпечення державної безпеки України; 3) оперативні-тактичні вимоги до перспективних спеціальних технічних і програмних засобів, комплексів і систем оперативно-службової діяльності, службово-бойового впливу, охорони й фізичного захисту, забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 4) характер і зміст оперативно-службових, службово-бойових, бойових дій, способи їх підготовки й ведення в межах території України; 5) сценарії підготовки та проведення як самостійних, так і комплексних оперативно-тактичних командно-штабних і тактико-спеціальних навчань і тренувань органів і спеціальних підрозділів сил охорони правопорядку; 6) підвищення якості тактичної, вогневої та службово-бойової фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ у системі професійної освіти й службово-бойової підготовки; 7) організація службово-бойової діяльності, форми, способи й тактичні прийоми службово-бойових дій спеціальних підрозділів сил охорони правопорядку; 8) методи організації й способи взаємодії сил охорони правопорядку з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами й іншими військовими формуваннями воєнної організації держави, а також зі спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями в разі охорони правопорядку та боротьби з тероризмом; 9) способи й засоби інформаційно-аналітичного забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 10) управління суб'єктами службово-бойової діяльності та їх взаємодія під час ведення ними службово-бойових дій; 11) напрямки вдосконалювання оперативного, бойового, технічного, тилового, морально-психологічного та медичного забезпечення службово-бойових дій, спеціальних заходів і дій, що проводяться силами охорони правопорядку в умовах повсякденної діяльності, за надзвичайних обставин (ситуацій), під час здійснення заходів правових режимів надзвичайного й воєнного стану, територіальної оборони, в особливий період і в ході збройного зіткнення всередині держави; 12) методи оцінювання можливостей суб'єктів службово-бойової діяльності й ефективності службово-бойових дій; 13) організаційні структури й склад сил і засобів формувань і органів для здійснення службово-бойової діяльності та угруповань сил для здійснення спеціальних заходів і дій; 14) напрямки вдосконалювання організаційно-штатних структур частин і підрозділів сил охорони правопорядку, системи їх комплектування особовим складом, способів підготовки до службово-бойових дій, перепідготовки та підвищення кваліфікації суб'єктів службово-бойової діяльності; способів мобілізаційної підготовки й мобілізації сил охорони правопорядку; 15) форми й способи охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, охорони та оборони важливих державних об'єктів, спеціальних і військових вантажів, організації та несення внутрішньої, вартової й патрульно-постової служб, служби з конвоювання та екстрадиції, режимно-комендантської й режимно-карантинної служби, охорони підприємств, установ і організацій тощо; 16) форми й способи службово-бойових дій в умовах надзвичайних обставин, правових режимів надзвичайного й воєнного стану, зокрема під час проведення аварійно-рятуваль-

них, контрдиверсійних, антитерористичних, інформаційно-психологічних спеціальних заходів і операцій; 17) організація роботи підрозділів інженерно-технічного забезпечення пошуку, локалізації та знешкодження вибухонебезпечних предметів, вибухових речовин і радіоактивних матеріалів; 18) технології дресування, принципи та способи індивідуального й групового використання в службово-бойовій діяльності сил охорони правопорядку спеціально навчених тварин; 19) форми й способи службово-бойових дій при локалізації та припиненні внутрішніх збройних конфліктів; 20) форми й способи службово-бойової діяльності при веденні територіальної оборони, виконанні заходів з цивільного захисту населення, організації партизанської боротьби на територіях, що окуповані противником; 21) форми й способи охорони громадського порядку й забезпечення громадської безпеки, миротворчої діяльності сил охорони правопорядку в складі міжнародних миротворчих сил, методи забезпечення функціональної сумісності сил охорони правопорядку з аналогічними силами зарубіжних держав; 22) моделювання службово-бойових дій, процесів управління ними та їх усебічного забезпечення; 23) розроблення ефективних моделей застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї працівниками та військовослужбовцями ОВС при виконанні службових обов'язків; 24) історичні закономірності й особливості будівництва та застосування формувань з функціями забезпечення внутрішньої безпеки держави й охорони правопорядку.

Психологічні аспекти службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку: специфіка діяльності СОПр, зростання їх ролі в підтриманні громадського порядку та протидії негативним проявам у суспільстві визначають необхідність посилення психологічного складника в забезпеченні ефективності їх функціонування. Це потребує поглиблених психологічних досліджень:

психологічних особливостей виконання службово-бойових завдань і ефективного управління їх здійсненням; психологічного забезпечення службово-бойової діяльності СОПр (професійного психологічного відбору, психологічної підготовки, супроводження);

психологічних аспектів запобігання силовим діям, управління натовпом, психологічної протидії інформаційно-психологічному впливу на психіку військовослужбовців; професіоналізації військовослужбовців.

Психологічні проблеми службово-бойової діяльності СОПр у галузі психологічної науки, яка досліджує психологічні закономірності змін і відновлення психічної діяльності особистості в особливих умовах, що є екстремальними за своїм характером, пов'язані з дією стрес-факторів підвищеної інтенсивності й несуть у собі, головним чином, безпосередню небезпеку для життя й здоров'я її суб'єкта, пов'язані з безпосереднім ризиком чи загрозою для його життя й здоров'я під час і після виконання службово-бойових завдань, а також пов'язані з цими змінами аспекти психологічного забезпечення службово-бойової діяльності СОПр.

Отже, об'єктом дослідження психологічних проблем службово-бойової діяльності СОПр є факти й закономірності формування, функціонування суб'єктів діяльності (індивідуальних, групових) у різних умовах середовища, а її предметом - дослідження процесів, що характеризують суб'єкта діяльності (індивідуального, групового) у відповідних середовищах перебування.

Узагальнюючи, можна виділити окремі напрями

дослідження психологічних проблем службово-бойової діяльності СОПр: 1) методи психологічної оцінки та прогнозування ефективності виконання завдань суб'єктами службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 2) психічна усталеність і надійність діяльності особистості та її вплив на ефективність виконання службово-бойових завдань за надзвичайних обставин; 3) зміст психологічного забезпечення службово-бойових дій суб'єктів службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку; 4) психологічні механізми зниження дезадаптивних впливів професійної діяльності на особистість; 5) напрями, методи, чинники психологічної протидії інформаційно-психологічному та маніпулятивному впливам на свідомість суб'єктів службово-бойової діяльності в ході виконання службово-бойових завдань; 6) шляхи надання психологічної допомоги суб'єктам службово-бойової діяльності під час виконання службово-бойових завдань в особливих умовах; 7) психологічні аспекти управління натовпом, ідентифікації особистості злочинця та злочинної групи; 8) соціально-психологічні механізми вдосконалювання управління суб'єктами службово-бойової діяльності та їх взаємодії під час виконання службово-бойових завдань, а також взаємодії зі спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом; 9) психологічні особливості взаємних стосунків суб'єктів і об'єктів службово-бойової діяльності; 10) методи, форми, засоби вдосконалювання психологічної підготовки суб'єктів службово-бойової діяльності до дій з охорони громадського порядку й забезпечення громадської безпеки, оборони особливо важливих об'єктів, боротьби з організованою злочинністю та тероризмом під час виконання завдань в умовах надзвичайних обставин (ситуацій), правового режиму надзвичайного й воєнного стану; 11) методи, форми, засоби вдосконалювання психологічної підготовки суб'єктів службово-бойової діяльності до участі в складі миротворчих сил (миротворчого контингенту, миротворчого персоналу) у миротворчих спеціальних операціях; 12) психологічні аспекти вдосконалювання професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації фахівців сил охорони правопорядку; 13) способи й засоби регуляції функціонального стану суб'єктів службово-бойової діяльності; 14) особливості психореабілітації суб'єктів службово-бойової діяльності після виконання службово-бойових завдань в екстремальних умовах; 15) професійно-психологічний відбір кандидатів на службу в правоохоронні органи й підрозділи сил охорони правопорядку та шляхи оптимізації їх професійного становлення; 16) форми й способи формування психологічної готовності суб'єктів службово-бойової діяльності до виконання службово-бойових завдань; 17) негативні психічні стани суб'єктів службово-бойової діяльності в періоди підготовки, проведення та після завершення виконання службово-бойових завдань і шляхи їх корегування; 18) психологічні наслідки для суб'єктів службово-бойової діяльності в разі застосування ними зброї та спеціальних засобів.

Отже, методами психології вивчаються психологічні закономірності, характер і зміст психічної діяльності окремих військовослужбовців і оперативних працівників, функціональних груп різного призначення як суб'єктів службово-бойової діяльності та особливості їх взаємних стосунків з об'єктами службово-бойової діяльності; розробляються психологічні методи й засоби підвищення

ефективності виконання службово-бойових завдань, протидії впливові стрес-факторів, які супроводжують дії суб'єктів службово-бойової діяльності й несуть загрозу їх життю та здоров'ю, а також пов'язані з цим способи й методи психодіагностики, психокорекції, психотерапії, психопрофілактики та психологічної реабілітації.

Психологічні проблеми службово-бойової діяльності СОПр тісно пов'язані з проблемами мовної комунікації. Тому дослідження проблем інформаційно-психологічного впливу на об'єкти службово-бойової діяльності повинно проводитися на стику двох наукових галузей - прикладної психології та прагматичної лінгвістики. Мовно-комунікативні аспекти службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку - процеси глобалізації, збільшення можливостей комунікації, розширення інформаційного простору - порушили перед соціумом проблему щодо вторгнення до ментального світу людини на рівні свідомого й підсвідомого, маніпулювання поведінкою індивідуумів. Особливої уваги зазначена проблема потребує у зв'язку зі службово-бойовою діяльністю сил охорони правопорядку. Тим часом саме цей аспект на сьогодні залишається поза полем зору науковців.

Маніпулятивний вплив здійснюється переважно засобами мови, його всебічне дослідження потребує зв'язку власне мовних, психологічних, культурологічних і когнітивних аспектів. Такий зв'язок забезпечують нові розділи мовознавства - когнітивна лінгвістика та прагматична лінгвістика, які за методами наукового аналізу й концептуальними принципами перебувають на перетині мовознавства та психології й базуються на результатах дослідження обох наук.

Дослідження мовного впливу й більш широко - мовної комунікації - є важливим і для забезпечення нормального морально-психологічного стану в органах і підрозділах сил охорони правопорядку. Нові реалії України - перехід на контрактну службу, служба в армії жінок, залучення цивільних фахівців до вирішення військових завдань - потребують ретельного дослідження проблем комунікації людей з різними комунікативними субкультурами: молодих офіцерів і старших за віком військовослужбовців за контрактом, які не мають офіцерських звань; військовослужбовців - чоловіків і жінок; військовослужбовців і цивільних. Аналіз проблем мовної комунікації сприятиме запобіганню стресовим ситуаціям, конфліктам, непорозумінням. Важливою для службово-бойової діяльності сил правопорядку є проблема ідентифікації особистості за особливостями її мови, встановлення факту неістинних повідомлень за ознаками мовної поведінки тощо. До переліку проблем, які розробляються в межах когнітивної лінгвістики та прагматичної лінгвістики, належить і багато інших, які безпосередньо стосуються сил охорони правопорядку. Передусім це мовні засоби розв'язання конфлікту: мова може розпалити або загострити конфлікт і нейтралізувати його. Відповідні питання вивчаються в лінгвістичній конфліктології. Не потребують коментарів мовні засоби ведення переговорів у нормальних і екстремальних умовах (зокрема з терористами) - певний комплекс проблем уже давно розробляється риторикою та теорією комунікації.

Демократизація у всіх сферах суспільства порушила проблему озброєння військовослужбовців уміннями й навичками аргументації, переконання, ведення спору. Надзвичайно важливе значення це має для суб'єктів службово-бойової діяльності під час

виконання ними завдань у миротворчих операціях. Соціально важливим є й питання про комунікативні стратегії контролю над натовпом, спрямовані на запобігання силовим діям. Необхідність дослідження цього аспекту комунікації зумовлена особливостями життя суспільства в наш час. В умовах демократії сам факт утворення натовпу не повинен сприйматися як дивина чи зло. Проблема полягає в тому, щоб натовп не створив небезпеки для життя й здоров'я людей, щоб він не перетворився в стихійну некеровану й непередбачувану силу, яка все трощить на своєму шляху. При цьому контроль за натовпом має бути цивілізованим, таким, що не порушує права людей, не принижує їхньої гідності. У зв'язку з цим необхідні дослідження комплексу відповідних проблем.

Узагальнюючи викладене, можна визначити такі напрями дослідження проблем мовної комунікації у сфері охорони правопорядку [21, 39-41]: 1) методи виявлення інформаційного маніпулятивного впливу на масову свідомість і соціальне мислення; критерії й способи виявлення неправди в комунікації; 2) комунікативні стратегії протидії провокаціям і маніпулятивному впливу на свідомість суб'єктів службово-бойової діяльності; 3) типи та особливості українських субкультур, комунікативні стратегії спілкування з представниками субкультур різних типів; 4) стратегії й тактики мовної поведінки в умовах конфліктної комунікації; 5) комунікативні стратегії в екстремальних умовах надзвичайних обставин і ситуацій, правового режиму надзвичайного й воєнного стану як засіб запобігання силовим діям; 6) комунікативні стратегії переговорів під час виконання службово-бойових завдань в умовах надзвичайних обставин, правових режимів надзвичайного й воєнного стану, зокрема під час проведення аварійно-рятувальних, контрдиверсійних, антитерористичних, інформаційно-психологічних спеціальних заходів і операцій; 7) методи ідентифікації та характеристики особистості за особливостями її мови й мовної поведінки; 8) стратегії спілкування зі ЗМІ в умовах сучасного соціального контексту; 9) способи лінгвістичної експертизи мас-медійних текстів; 10) комунікативні стратегії спілкування з натовпом, людьми девіантної поведінки, злочинцями, ведення переговорів з терористами в різних умовах оперативної обстановки; 11) комунікативні методи спілкування з населенням, забезпечення функціональної сумісності сил охорони правопорядку з аналогічними силами зарубіжних держав, зокрема різномовних підрозділів у складі миротворчих сил (миротворчого контингенту, миротворчого персоналу).

Отже, теорія службово-бойової діяльності СОПр в окремому розділі, присвяченому мовно-комунікативним аспектам, вивчає й досліджує закономірності, характер, зміст, принципи мовної комунікації в службово-бойовій діяльності СОПр, комунікативні чинники, що забезпечують успішність виконання службово-бойових завдань правоохоронними органами та військовими формуваннями (суб'єктами службово-бойової діяльності), які залучаються до забезпечення внутрішньої безпеки держави, і розробляє педагогічні технології формування комунікативної компетенції правоохоронців, а також комунікативні стратегії для їх застосування в діяльності СОПр у повсякденній службі та за надзвичайних обставин.

За результатами наведених положень:

1. Обґрунтовано та визначено службово-бойову діяльність сил охорони правопорядку як окремий вид правоохоронної діяльності, що проводиться за певними

принципами з метою забезпечення внутрішньої безпеки держави й полягає у виконанні правоохоронних завдань переважно через їх службову діяльність правоохоронними методами, а в разі загострення обстановки - й військовими методами.

2. Суб'єктами службово-бойової діяльності СОПр є органи та озброєні формування правоохоронних центральних органів виконавчої влади спеціального призначення. Об'єктами службово-бойового впливу є порушники громадського порядку й громадської безпеки; особи, злочинні групи та організовані злочинні формування, що мають намір здійснити, здійснюють чи здійснили злочини проти основ державної безпеки України та проти громадської безпеки; порушники правових режимів надзвичайного чи воєнного стану.

3. Службово-бойова діяльність є окремим видом правоохоронної та правозастосовної діяльності органів і формувань держави й потребує застосування спеціальних наукових методів, які повною мірою не розробляються в рамках інших спеціальностей, що визначені Переліком спеціальностей ВАК України.

4. Теорія службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку - галузь науки, що досліджує закономірності, характер і зміст службово-бойової діяльності, яка полягає в профілактичних, охоронних, режимних, захисних, ізоляційно-обмежувальних заходах і спеціальних діях (операціях) правоохоронних органів спеціального призначення та передбачених законом їх збройних формувань, з метою забезпечення законності, захисту прав і свобод людини, охорони прав і законних інтересів державних та недержавних установ і організацій, збереження Конституційного ладу, цілісності й державного суверенітету України, і розробляє механізми державного управління як цілеспрямованого впливу держави на стан і розвиток суспільних процесів і відносин з метою досягнення цілей і реалізації функцій держави через діяльність сил охорони правопорядку та їх взаємодію з органами державної влади та місцевого самоврядування; форми, способи, психологічні та мовно-комунікативні аспекти їх підготовки, застосування й забезпечення в плановому, регулярному порядку та під час проведення правоохоронних заходів (спеціальних операцій) за надзвичайних обставин (ситуації), і розв'язує науково-технічні й технологічні проблеми, що виникають на етапах розроблення, виробництва, експлуатації, відновлення технічних систем, призначених для використання в службово-бойовій діяльності.

5. Теорія службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку є комплексною наукою, яка асимілювала методи й способи досліджень у галузях юридичних наук, державного управління, військових, технічних, психологічних і філологічних наук.

6. Структура теорії складається із шести органічно взаємопов'язаних розділів: 1) "Нормативно-правове регулювання службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку"; 2) "Державне управління у сфері охорони правопорядку"; 3) "Підготовка та застосування сил охорони правопорядку з використанням правоохоронних і військових методів"; 4) "Науково-технічні та технологічні проблеми службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку"; 5) "Психологічні аспекти службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку"; 6) "Мовно-комунікативні аспекти службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку", кожен з яких має єдину мету - удосконалення організації службово-бойової

діяльності СОПр і підвищення ефективності їх службово-бойових дій.

Література

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: закон України від 13.12.1991 р. № 1977-XII // Відомості Верхов. Ради України. - 2005. - № 5. - С. 121.
2. Концепція реформування наукової та науково-технічної діяльності в системі правоохоронних органів: [затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 р. № 649-р.]
3. Гусев Ю.А. Об'єктивні й суб'єктивні детермінанти інтеграційних процесів у науці // Інновації й підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації в Республіці Білорусь і за рубежом: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. І.В. Войтова. - Мінськ: ГУ "БелИСА", 2008. - 316 с.
4. Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника: [затв. постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 р. № 423].
5. Про затвердження Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань: наказ ВАК України від 23.06.2005 р. № 377.
6. Кримінальний кодекс України: за станом на 19.02.2009 р. // Відомості Верхов. Ради України. - 2003. - № 4. - С. 104.
7. Про основи національної безпеки України: закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV // Відомості Верхов. Ради України. - 2003. - № 39. - С. 351.
8. Іжак О. Системне реформування правоохоронних органів як базова складова забезпечення верховенства права / Posted by dbniss on 01 Jul 2007 - 14:31 [0 comments](#) [Previous Post](#) | Оборонна реформа | [Next Post](#) [Міжвідомча комісія з питань реформування правоохоронних органів, створена Указом Президента від 23.05.2005 р. № 834/2005].
9. Шмаков О.М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань / О.М. Шмаков. - Х.: Військ. ін-т ВВ МВС України, 2005. - 362 с.
10. Про міліцію: закон України від 20.12.1990 р. № 565-XII // Відомості Верхов. Ради України. - 1991. - № 4. - С. 20.
11. Про Військову службу правопорядку в Збройних Силах України: закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III // Відомості Верхов. Ради України. - 2002. - № 32. - С. 225.
12. Про Службу безпеки України: закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII // Відомості Верхов. Ради України. - 1992. - № 27. - С. 382.
13. Про Державну прикордонну службу України: закон України від 03.04.2004 р. № 661-IV // Відомості Верхов. Ради України. - 2004. - № 27. - С. 208.
14. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР // Відомості Верхов. Ради України. - 2006. - № 51. - С. 519.
15. Конституція України: офіц. текст // Відомості Верхов. Ради України. -1996. - № 30. - С. 141.
16. Про правовий режим надзвичайного стану: закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III // Відомості Верхов. Ради України. - 2000. - № 23. - С. 176.
17. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 06.04.2000 р. № 1647-III // Відомості Верхов. Ради

України. - 2000. - № 28. - С. 224.

18. Богданович В.Ю. Теоретические основы анализа проблем национальной безопасности государства в военной сфере: моногр. / В.Ю. Богданович - К.: Основа, 2006. - С. 296.

19. Литвин М.М. Теоретичні та організаційні засади взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими відомствами Воєнної організації держави при спільному вирішенні завдань охорони державного кордону України. Основні принципи побудови Державної прикордонної служби України / М.М. Литвин // Честь і закон. - Х.: Військ. ін-т ВВ МВС України, 2003. - № 3. - С. 3-8.

20. Литвин М.М. Напрямки взаємодії Державної при-

кордонної служби України зі Службою безпеки України / М.М. Литвин, І.О. Кириченко // Честь і закон. - Х.: Військ. ін-т ВВ МВС України, 2004. - № 2. - С. 13-21.

21. Іваницький Р.С. Удосконалення національної антитерористичної системи з метою інтеграції України в європейські архітектури безпеки на основі міжнародного досвіду застосування збройних сил держав у контртерористичних операціях / Р.С. Іваницький, С.В. Печериця // Честь і закон. - Х.: Акад. ВВ МВС України, 2008. - № 2. - С. 38-42.

Пригодська Ю. В.
викладач кафедри ТС та ВП ОДУВС
Надійшла до редакції: 22.11.2013

УДК 347.73

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Солошкіна І. В.

Суттєві суспільно-політичні й економічні зміни в Україні зумовили бурхливий розвиток нових різноманітних фінансових послуг в економічному середовищі. Не зважаючи на те, що деякі фінансові операції із задоволення потреб споживача реалізовувалися й за соціалістичної економіки або мали обмежене застосування, окремі з них не існували взагалі, а тому стали новим явищем в економічному житті українського суспільства. Так, найбільшого розповсюдження отримала сфера послуг, яка пов'язана із задоволенням потреб суспільного виробництва: фінансово-кредитне обслуговування, страхові послуги, інформаційне й бухгалтерське обслуговування [1, 111].

Формування сучасної системи ринків фінансових послуг розпочалося з часів інтегрування України до світових ринків товарів і послуг. Залучення фінансового сектору до всесвітньої глобальної фінансової системи свідчить про певну стабільність економіки держави, визначає ступінь розвитку самого суспільства.

Сучасні реалії розвитку вітчизняної фінансової системи доводять, що державно-правове регулювання ринків фінансових послуг продовжує оновлюватися відповідно до стандартів європейського зразка. Сьогодні держава здійснює їх регулювання й контроль шляхом прийняття відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань регулювання окремих ринків таких послуг. Водночас подальший економічний розвиток держави в контексті європейського вибору вимагає не лише покращення фінансової інфраструктури та фінансового середовища, більш активного залучення фінансових установ до нової економічної стратегії, а також посилення ролі сфери фінансових послуг. Адже в демократичній розвиненій державі фінансовим послугам відводиться не менш вагоме значення, ніж виробництву.

Оцінюючи сучасний стан досліджуваної проблеми, необхідно відзначити значний інтерес науковців до функціонування ринку фінансових послуг. Зокрема, багато вітчизняних і зарубіжних учених присвячують свої наукові праці організаційним засадам державного регулювання сферою фінансових послуг (праці Є.Ф. Бобонича, О.М. Мозгового, В.Л. Плєскача, Є.А. Боброва, Д.М. Букатової, В.В. Корнєєва, Л. Бальцеровича, Дж. Кейнса, Дж. Корнаї, Дж. Сінкі, О.Р. Романенка, С.Я. Огородника, А.А. Славкова, О.Є. Картамішевої, О.Р. Ящищак, М.О. Бурмаки, О.С. Передрій та інших).

Роботи зазначених авторів мають суттєве значення для вирішення теоретичних і практичних аспектів механізму правового регулювання ринку фінансових послуг. Проте тенденції розвитку фінансових інструментів і технологій у сфері фінансових послуг у світі і в Україні зумовлюють необхідність подальшого дослідження основних організаційно-правових засад діяльності органів державного регулювання ринків фінансових послуг. Саме тому метою статті є визначення суті й значення державного регулювання ринку фінансових послуг, оскільки його важливість обумовлена необхідністю нагляду за функціонуванням фінансових установ і захисту прав споживачів фінансових послуг.

Перш ніж дослідити суть і призначення державного регулювання ринку фінансових послуг, варто висвітлити юридичну природу таких правових категорій, як: "регулювання", "державне регулювання", "ринок фінансових послуг". Для цього звернемося до довідкових і нормативних джерел, які розкривають зміст зазначених термінів.

Як свідчить аналіз наукових юридичних праць і довідкової літератури, для позначення управлінської діяльності у сфері економіки найчастіше використовується термін "державне регулювання", а не "державне управління", не зважаючи на те, що регулювання й управління як соціальні явища мають спільну сферу застосування, спрямовані на досягнення однієї мети управління: впорядкування соціальних об'єктів та соціальних процесів, переведення їх з одного стану в інший. Саме в економічній сфері обсяг державного регулювання порівняно з державним управлінням більш виразний і помітний.

На сторінках юридичної літератури відмічається, що поняття "державне регулювання" є більш широким порівняно з поняттям "державне управління", оскільки перше охоплює ширшу сферу організаційної діяльності держави [2, 77]. Схожої позиції дотримується О.О. Бандурка, вказуючи, що в суспільних науках термін "регулювання" вживається в більш широкому розумінні, ніж термін "управління". Категорією "регулювання", на його думку, позначається родове поняття, а категорією "управління" - видове [3, 27].

Найчастіше термін "управління" розглядають як сукупність стратегій, принципів, методів і засобів, форм наукового керівництва будь-якою діяльністю з метою підвищення її ефективності. Основними категоріями